

СИБА – КУЛТУРА ОТ БРОНЗОВАТА ЕПОХА В ГАНСУЙСКИЯ КОРИДОР

Цзидон Ян

Sino-Platonic Papers, 86 (October ~ 1998)

www.sino-platonic.org

Значението на Гансуйския коридор за връзките на Китай с другите страни, след 2 в. пр.н.е. отдавна е добре известно на учените от цял свят. За сметка на това има голям недостиг на съответните исторически източници, и твърде ограничена информация за историята на тази област, преди да стане част от Империята Хан, и по-късно звено от Пътя на коприната. Тази празнина в познанията ни, трябва да бъде запълнена от данните получени от археологическите разкопки.

От края на 1940 г., редица археологически обекти със сходни характеристики и датирани към първата половина на второто хилядолетие пр.н.е. са разкрити при изкопни работи по протежение на Гансуйския коридор. Културни находки от тези разкопки принадлежат към обща археологическа култура, наречена от китайските учени “Сибя” - 四坝. Тази култура показва интересни характеристики, но поради финансови трудности, много малка част от откритото е публикувано, въпреки че изследванията продължават вече 10 години (Gansusheng и Lin 1998 г.).

През последните десет години, на няколко западни учени, в това число Ноел Барнард, Ема В. Бункер и Катрин М. Линдуфъл, са имали възможността да се запознаят с тези находки лично в Китай, но те не са публикувани никакви снимки или подробни доклади за това, което са изследвали.

Липсата на подробна публикувана археологическа информация за разкопките, обаче, не умаловажава значението на тази култура. В последните години нейното значение се преценява като важно от китайските учени. Това което искам да направя в този доклад, е да събера най-много информация, която е възможно най-широко разпръснати в различни източници, с цел да се даде по-цялостна картина на културата Сибя, за привличане вниманието на учените към нея.

1) История на разкопките

През 1948 г. учениците от местното училище в Сибя, селище в източната част на Гансуйския коридор намират голямо количество древни керамични съдове и няколко парчета от златни и бронзови ножове при строителни работи. Тези находки, повечето от които са били случайни и събрани от земната повърхност, са предадени на “Бюрото на културните реликви” в Пекин в началото на 1950 г. През 1956 г., няколко археолози включително и Ан Цзимин бяха изпратени в Сибя за събрание на повече информация и откриване на още находки (An 1959: 7).

Сибя не е първата праисторическа култура открити в северозападната част на Китай. Още през 1920 година, Й.Г.Андерсон (J.G Andersson), шведски географ и пионер на модерната китайска археология, направи серия от проучвания в областта Източна Гансу и е установено, редица находища на неолита рисувана керамика, която той разграничаваше като принадлежаща към няколко праисторически култури (Andersson 1925). Керамиката открита в Сибя през 50-те год. на 20 в., обаче, показва някои особености, които не могат да бъдат свързани с древната култура открити от Андерсон (Andersson) и затова заслужава особено внимание. На базата на наблюденията си от керамичните находки, събрани през 1956 г., Ан Цзимин

предполага, че те трябва да се разглежда като принадлежащи към нова археологическа култура, която той нарече “културата Сиба” (An 1956: 17).

Едва в 1976 г. при изкопни работи е открита една от най-типичните група находки за културата Сиба, в Хушагоу (Huoshaogou) 火燒溝, предградие на Цзюмен (Yumen) 玉門: град в (Gansusheng 1979: 142). В древността тук се е намирала Цзюмен-гуан или “Нефритовата врата” (Yumen Guan).

Този археологически обект се познава от западните учени, благодарение на публикациите в на Ноел Барнард (1993: 11-13), Ема Б. Бункер (1993: 30-31; 1994: 33; 1998: 607-610), и Катрин М. Лендуфъл (1997: 20; 1998: 626-627). Общо в Хушагоу са разкопани 312 гробници, датиращи от периода 2000-1800 г. пр.н.е.

През 1986 г., при изкопни работи в Ганхуа 乾骨崖 беше открит друг важен некропол, дакиран към 1850-1600 г. пр.н.е. (суха кост, скали), на около 100 км източно от Хушагоу, където са открити 105 некропола от бронзовата епоха (Li 1993: 81). За съжаление, резултатите от тези разкопки, на двата най-важни обекта на културата Сиба все още не са публикувани цялостно.

В допълнение към тези археологически обекти, доста приближаващи се по характеристики с Културата Сиба, са некрополите Донхушан 東灰山 (Donghuishan), Сихушан 西灰山, Шагуалин 沙鍋梁 и Цзинушу 鷹窩樹 (Yingwoshu) открити по цялото протежение на Гансуйския коридор по време на мащабни археологически разкопки през 1986 година. Повечето от тях показват сходна керамика и бронзови предмети, датирани в периода 2000-1600 г. пр.н.е. (Li 1993: 95-102). Също така, сходни археологически обекти на Сиба (Shui 1993: 466; Mei и Shell 1998 г.), наскоро бяха открити при Хами в източната част на Синдзян, и се смятат за западната граница на разпространение на тази култура, познати досега.

2) Керамиката от Сиба

Керамичните находки от Сиба се характеризират с по-груба изработка и по-бедни рисувани орнаменти, от другите праисторически култури както от Гансу, така и от Централната Китайска равнина. Керамиката от Хушагоу, Ганхуа и др. от кръга Сиба са много груби съдове, изработени от глина, смесена с пясък и чакъл. Само малка част от съдовете са боядисани, с червени и черни, а небоядисаната керамика е с N, Z и клиновидни груби изпъкнали орнаменти. Необходимо е да се знае, че съществуват значителни различия в размера и качеството на използваните съдове, тези които са за ежедневието и ритуалните, използвани при погребения. През цялото си съществуване керамиката на Сиба е бедна откъм типологично разнообразие. (An 1959: 8-16; Li 1993: 81-105).

Въз основа на типологическите и стилистическите характеристики на керамиката от Сиба, китайските археолози обсъждат въпроса за произхода и приемниците на тази археологическа култура.

Едно от най-представителните мнения е на Ян Венмин (1978: 71-74) според който пътя на разпространение на тази керамика към Китайската равнина върви от запад на изток. Към 5 000 г. пр.н.е. тази керамика се появява в Западна Гансу, около 4 000 г. пр.н.е. тя достига Централната част на областта и през 3-2 хил. пр.н.е. се разпространява в най-източните оазиси от Гансуйския коридор.

Ян Венмин изучава начинът на рисуване на керамиката и определя че основният мотив в орнаментиката е “frog pattern” или “тип жаба” (蛙紋) и проследява нейните връзки с културата Яншоу 仰韶 и Банпо 半坡. Ян предполага че носителите на културата Сиба в един момент са се разделили, вероятно на етнически признак и част от тях са се слели със завареното доисторическо население в долината на р.Хуанхе. Той се аргументира с факта че жабата винаги се свързва с Луната в архаичната китайска митология и е била обект на поклонение, символ на религиозен култ, типичен за най-древната китайска култура.

Ли Шуйчен който е ученик (аспирант) на Ян Венмин се отнася още по-критично към особеностите на Сиба-керамиката. Той смята че трудно може да се открие сходство с керамиката на останалите култури в Гансу. (Li 1993: 106-115) Той смята че са съществували “промеждутъчни” култури в Гансу преди появата на културата Сиба, но хипотезата му се нуждае от допълнителни доказателства. Самият той не иска да се конфронтира с привържениците на “източния” произход на рисуваната керамика от Сиба.

Смятам че повечето китайски археолози се опитват да обвържат рисуваната керамика от Сиба, с рисуваната неолитна керамика от Централната Китайска равнина, която е добре известна. Но тя за разлика от Сиба притежава богато стилистично и типологично разнообразие. Това прави връзката с еднообразната и бедна керамика от Сиба, повече от съмнителна.

Археологическите проучвания в Гансу показват плавно развитиен на археологическите култури в периода 5-2 хил.пр.н.е., което показва къде трябва да се търсят предците на културата Сиба.

Друга група алхеолози предполагат нейният “северен” произход, от племената обитавали земите зад Китайската стена, позовавайки се на често срещания мотив “решетка”. (Li 1993:109) Но и това мнение се нуждае от сериозни доказателства.

В сферата на рисуваната керамика се откриват сериозни разлики между керамиката на Сиба с тази както от другите култури от Гансу, така и с културите от Централната Китайска равнина, по поречието на Хуанхе, което пречи на намирането на сигурни връзки. Например при керамиката от Сиба преобладават геометричните мотиви, вместо изображения на хора и животни, и това е една от най-отличителните и характеристики. (Li 1993: 90)

Глиненият трипод (глинено гърне с изработени три крака, така че под него да се запали огън) – “ли” 鬲 който е изкл.типичен за културите от Китайската равнина, по поречието на Хуанхе, в Сиба е непознат. В Сиба най-разпространена е плоскодънната, бомбовидна керамика, с една или две примкообразни дръжки. Особено интересни са т.нар. “кани за вино” изработени във форма на човешки стъпала, които са уникални и нещо подобро не се среща при нито една етнографски групи в съвр.Китай. (An 1956: 17)

Що се отнася до предложения от Ян Венмин “тип жаба” за рисуваната керамика, се оказва че тя е изключително нетипична и много рядко срещаща се в културата Сиба. Ян Венмин се опитва да я свърже с културата Яншао и търси връзки с архаичните представи на населението от Китайската равнина, но на практика, това не може да се приеме за вярно. Уникалността на керамиката от Сиба води и до известен скептицизъм, сред част от археолозите, относно откриването на родствени връзки. Необходими са по-нататъчни задълбочени изследвания.

3) Метални находки от Сиба

Една от най-важните характеристики на Сиба е изобилието на метални предмети. В Хушагоу са били разкрити 106 погребения, при което са открити повече от 200 метални предмета: кинжали, острия на стрели, оси, украшения, пръстени, ритуални предмети. Това е и най-голямата находка на метални предмети от предшанския период, правен някога от китайските археолози. (Beijing 1981: 289) Например, от 45 метални предмета от Хушагоу, 32 са излети от различни бронзови сплави, а останалите са от чиста мед. (Li 1993: 117) Наличието на много открити кальпи за отливането на бронзови острия на стрели, показва голяма милитаризираност на носителите на културата Сиба. Уверено може да се каже че те са владеели високи металообработващи умения в изработването на бронзови изделия, съдейки по култовите предмети – предимно “галави” на скиптри, жезли и др. (Barnard 1993: 12)

И в допълнение към изработката на медни и бронзови предмети, трябва да се каже че представителите на културата Сиба са първите, в съвр.границы на Китай които започват производството на сребърни и златни украшения, от типа на халки за поставяне на носа и обици.

Взаимотношенията на културата Сиба със съседните области и нейното значение за най-древния културен обмен, предизвикват интереса на научнатаобщественост. Сиба (4-3 хил.пр.н.е) предшества с няколко хилядолетия най-древната “китайска” археолог.култура Ерлитоу 二里頭 (1900-1500 г.пр.н.е.) от Централната Китайска равнина, която учените свързват с най-древната китайска държава основана от династията Ся, според традиционната китайска историография. Но степента на развитие на металообработването при Сиба е значително по-високо от това в Ерлитоу. В течение на много години, за учените беше загадка внезапната поява на добре развитото металообработване в следващата китайска култура от епохата Шан. И тъй като културите с развито металопроизводство от Гансу и Синдзян са по-стари, днес повечето учени смятат че, именно те са повлияли появяването на металопроизводството в древнокитайската цивилизация и внезапното появяване на ранната бронзова епоха в Централнокитайската равнина. Ан Цзимин смята че това е станало под влиянието на западни културни влияния, разпространявали се по “доисторическия Копринен път” дошли от Западна и Средна Азия, като основните преки преносители към Китайската равнина са културите от Синдзян и Гансу, които дават и началният тласък. (An 1993: 1117; 1998: 59-60) Хипотезата на Ан Цзимин очертава трубо само основните рамки на това културно взаимодействие.

Днес повечето учени свързват тези процеси със културното състояние на Евразийските степи от последната трета на 2 хил.пр.н.е. и възстановяват тези взаимодействия в рамките на Евразийското пространство. Разбира се културата Сиба взема основно място, като входна врата към Китайската равнина.

През първата половина на 2 хил.пр.н.е. се появяват много култури с висок уровень на металопроизводство в районите около Древен Китай: в Минусинск, Алтай, Южен Сибир, Северозападен и Източен Синдзян, Гансу, Ордоса, Западна Монголия и Югозападна Манджурия. Металните оръжия, украшенията и оръдия на труда, показват поразително сходство, въпреки големите разстояния между

различните центрове на металопроизводство. В нашият случай, находките от Хушагоу показват ясна принадлежност към този “Северен степен стил”. Например бронзовите шила за обработка на кост, показват поразително сходство с подобни открити при носителите на Окуневската култура. (Южен Сибир, Минусинск). Аналогични находки, подобни на окуневските са открити и в Ордоса. (Li 1993: 105)

Бронзовите и златните украшения от Хушагоу, както и аналогични синхронни предмети откривани северно от Китайската стена, според проучванията на Ема Бункер показват пряка връзка с Андроновската култура. (Bunker 1998: 607-611) Мей Цзянцзин и Колин Шел, в своите неотдашна изследвания от 1998 г. предлагат подробен маршрут на тези взаимодействия в разпространението на “андроновския метал” на изток към Синдзян и Гансу. А въпросът за по-далечни западни влияния върху културата Сиба са предмет на бъдещи проучвания.

Ема Бункер сравнява някои бронзови скиптъри от Хушагоу изработени като четири глави на козел, с подобни по-ранни образци от Бактрия и Близкия Изток.

Анализът на някои китайски медни изделия показват съдържание на 2-6% арсен. Сравнителният анализ показва че такъв вид арсеносъдържаща мед е много рядка за Китай и единственото място където се намира е ареалът на културата Сиба, сред находките от Донхушан, където в 1987 г. са открити 15 медни предмета и Ганхуа, където от общо 46 находки, 16 съдържат арсен. (Gansusheng, Jilin 1998:191-195) Добавянето на арсен към медта не е случайна, а увеличава неколкостранно твърдостта на метала. (R.F.Tylecote 1992: 7-15,18-19), Тази практика има широко разпространение от Месопотамия, към Евразийските степи, и на юг към Африка. Такава мед е открита сред находките от Тепе Яхия (3800-3500 пр.н.е.) в Иран и Харапа (2500-2000 г.пр.н.е.) в долината на р.Инд. По този повод китайските археолози изучавали находките от Донхушан предполагат контакти на Сиба с Близкия Изток. (Gansusheng, Jilin 1998: 140)

Прекият предшественик на културата Сиба все още не е открит, но трябва да посочим че именно в Гансу са най-големите залежи от медна руда в Китай.

Първата култура от бронзовата епоха в този район е Цицзя 齊家 възникнала около 2 300 г.пр.н.е., малко по-рано от срадни кубтури в Синдзян и Централната Китайска равнина. След нея се появяват множество подобни култури като Синдиян 辛店 (Xindian), Машан 馬廠 (Machang), Сиуа 寺窪 (Siwa), Каюе 卡約 (Kayue), разпространени по цялото протежение на Гансу, североизточно от ез.Цинхай (Qinghai). Повечето от тях съществуват синхронно със Сиба, но връзките помежду им не са много ясни.

3) Етнически особености

Населението на Гансу е имало сръвнително постоянен във времето расов облик. През 20-те год. на 20 в., Г.Андерсон и Дейвидсън Блек (G.Andersson, Davidson Black,1925) провеждат антропологическо изследване на кости от Гансу, пренесени в Пекин и установяват че древните жители на Гансу не се отличават от съвр.китайци и затова ги наричат “протокитайци”. **(Ж.В. Дълбоко се съмнявам в истенността на предаденият им за изследване костен материал! Китайските учени страдат от имперски комплекси и на всяка цена се стремят да докажат че**

Гансу и Синцзян винаги са били китайски по право, населени в древността с монголоидно китайско население и пр.!

През 80-те год. на 20 в. се извършват систематически антропологически изследвания на костния материал от Хушагоу които даказват че те принадлежат към източния клон на монголоидната раса, но подробности по резултатите така и не са публикувани. (Han и Pan 1984: 255)

Изследванията обаче на некрополо от Ганхуа, показват основно “западен” (?) тип на погребаните. (Zheng 1995: 89)

Обаче се наблюдават известни различия между древните хора от Гансу и синхорните обитатели по средното и долно течение на р.Хуанхе. Пан Цифен (Pan Qifeng, 1989: 296-297) сравнява антропологически костни находки от различните древни области на Китай и прави извода че древните жители по поречието на Хуанхе, могат да бъдат разделени на три групи:

1. Обитатели на горното течение, от обласите Гансу, Цинхай и Нинся, представени от погребенията в Мацзяо (Majiaobao), Цицизя (Qijia) и Хушагоу (Huoshagou)
2. Обитатели на средното течение, представени от некрополите от културата Мяодигоу 廟底溝 (Miaodigou) в Хенан и Шанси.
3. Обитатели на долното течение, представени от културата Лоншан 龍山 в Шандун.

Изследването е правено след като са станали известни резултатите от некропола в Донхушан. (Gansusheng, Jilin 1998: 172-183) Резултатите от изследването показват че жителите на Донхушан са принадлежери към източния клон на монголоидната раса и само по някои особености, нисък нос, ниско чело и плоско лице, се приближават да северния клон на монголоидната раса. А това потвърждава близките контакти на носителите на културата Сиба със северните им съседи.

Днес повечето китайски учени свързват древните жители на Сиба с “цяните” (Qiang), един народ описан от най-старите китайски хроники от времето на царството Шан и по-късната династия Хан. Археологията може да провери някои от данните съобщени от тях. Например основната роля на овцевъдството в номадския, пастирски начин на живот, наличието на много кости от овца като съпътстващи при погребенията, както и изображения на овце като мотив в изкуството на културата Сиба.

Народът “цяни” (Ж.В. древнотибетски племена) е известен в китайските извори като “пастирите от запад”. Китайският йероглиф 羌 qiang (цян) е обяснен в китайският речник от 2 в. “Шувен-цзизи” (Shuowen jiezi), като възникнал чрез комбинирането на 羊 - овца и 人 - човек, народ, т.е. “народ от овчари” (Xu 1963: 78b). В допълнение, металните предмети открити в древните селища (Хушагоу) на културата Сиба, като халки за носа, също се посочва от източниците от времето на Империята Хан, като отличителна черта на “цяните”. (Ж.В. аналогичен знак е 羝 със значение овен, но втората част на йероглифа означава, като самостоятелен знак названието на наридите “ди”, в древнокитайски, цински, хански период tǎj. така че имаме аналогично значение, “пастирите “ди” – европейдните съседи на Китай, предците на юечжите и усуните, или тохарите и асианите.)

Цяните имат многовековни отношения с китайските царства от Централната равнина. Например в текстовете открити върху кости, използвани за гадаене, при разкопките в Анян 安陽 (Юнсу, Yinxi 殷墟), столицата на царството Шан, споменават цяните като едно от племената (владенията “фан” fang 方) разположени на запад, с които Шан са имали и мирни и враждебни отношения. Пленници “цяни” са използвани за жертвоприношения в епохата Шан.

Царство Чжоу което възниква в долината на р.Вей 渭 се намирало в непосредствен контакт с живеещите на запад от него цяни. В резултат на смесените бракове на китайци и цяни възниква рода Цян 姜 (Jiang), чийто представители заемат висши постове в царство Чжоу. (Gu 1980: 118-123) Днес връзката на цяните със съвр.тибетци, като техни непосредствени предци е широко приета от болшинството учени.

Ранните китайски извори не дават ясна информация за точното географско разположение на цяните. По археологични данни в Източна Гансу до средата на 2 хил.пр.н.е. преобладават представителите на културата Сиба (протоцяните). Гансуйският коридор ставаизвестен за Китай, едва в 3-2 в.пр.н.е. (епохите Цин и Хан) във връзка с разселението на племената хунну, които успяват да прогонят оттам европейдните народи на юечжите-тохари и усуните-асиани.

Какво е станало с носителите на културата Сиба, защо прекъсва съществуването си изведнъж около 1500 г.пр.н.е.? Каква е била историята на Гансуйския коридор в следващото хилядолетие до началото на епохите на империята Цин и Хан (3-2 в.пр.н.е.), кога тук се зеселват европейдите? Всички тези въпроси чакат своето бъдещо решение с помощта на археологията и историческата лингвистика! (Ж.В. Около 1500 г.пр.н.е. възниква Карасукската култура в Минусинск, чийто педставители бързо се разселват през Джунгарската равнина към Гансу, Хенан, Шанси, Шенси, Ордоса. Това са европейдните племена известни като жуни и ди (пратохарите, прасаианите). Вероятно те изместват цяните от Гансуйския коридор към по-небалгопирятните земи на Тибетското плато!)

4) Икономика и общество

Съвр.географски условия на Гансуйския коридор, обграден отвсякъде от пустини (Гоби, Такламакан) са доста тежки за живот. Но ледниците на Наншан и Циляншан осигуряват известно количество вода, което обезпечава живота в оазисите и дава възможност за развитие на селското стопанство.

В миналото условията са били далеч по-благоприятни. Когато Гансуйския коридор става известен на Импреията Хан във 2 в.пр.н.е. китайският пътешественик Цзян Чжан го описва като “плодородното поле на Хунну”. След като Хан окончателно отнема тази територия от хуните, тук започва заселването на китайски колонисти които започват да развиват земеделие в оазисите. Според китайските извори, първи които започват да развиват земеделие в Гансу са “ханските” китайски колонисти. Но това не е така. Археологията показва че около 3 500 гдд.пр.н.е. представителите на културата Сиба преминават към уседналост, създават постоянни селища в оазисите и започват да практикуват земеделия. Некрополите (гробницата) са извън селищата, явно поради някои религиозни предстви. (Li 1993: 118) За земеделие говори и

откриването на голям брой каменни и метални (бронзови) оръдия на труда: брани, воденични камъни, оси, ножове, сърпове, лопати, каменни хавани и др.

Наличието на “съдове за вино” (Хушагоу, Донхушан) показват че хората от Сиба са приготвяли и слабоалкохолни напитки от жито. В Донхушан е открита най-старата овъглена пшеница на територията на съвр.Китай. (Gansusheng, Jilin 1998: 187-189) Като цяло селскостопанското производства на културата Сиба се ограничава единствено до добива на пшеница. Явно производствата на пшеница до Донхушан е пренесено от Западна Азия, където възниква около 8 000-6 000 г.пр.н.е.

Дори в самите граници на Сиба-културата се наблюдават различия в начина на живот на хората, в зависимост от климатико-географските условия. В Хушагоу, разположен в северозападната част на Гансуйския коридор, където почвата е победна, а климата засушлив, рязък превес в бита на хората е имало животновъдството. Това се е отразила и на религиозните им представи, защото са открити следи от животински жертвоприношения, основно на овца. Открити са кости и на коне, кучета, волове и свине. Открити са и много каменни оръдия на труда показващи сходство със синхронни находки от Монголските степи.

Обществото на Хушагоу е преживявало от смесен тип селско стопанство, с превес на животновъдството но и значителен по-малък дял на селското стопанство. Откритите множество “съдове за вино” показват че пшеницата се е използвала за производство на алкохолни напитки. (Li 1993: 117)

В Ганхуа ситуацията е обратна. Основният поминък е земеделието, а с много по-малък дял е живокновъдството. Но и географско-климатичните условия са различни. Районът е в подножието на Циляншан, където водният баланс е устойчив и обилено на вода е целогодишно. Дори и днес това е еидн от най-плътнo заселените райони на Гансу.

Древното население на Ганхуа и Хушагоу показва високо обществено развитие и ясна класова диференциация. В някои от погребенията изобилстват скъпи, златни, сребърни и нефритови предмети и много керамика, докато други са крайно бедни с инвентар от 1-2 керамични съда.

В 20 от погребенията в Хушагоу са открити и човешки жертвоприношения. (Gansusheng 1979: 143) Тази практика се открива и е особено популярна в древнокитайските царства Шан и Западно Чжоу.

5) Други интересни находки

Освен изброените находки са открити и интересни духови инструменти, с тройни цеви и рибоподобна форма. Описани са 20 такива инструмента, направени от глина, които китайците наричат “хун” (хун 埙) сред находките от Хушагоу. (Lü 1978: 57-60; DeWoskin 1988: 254-257) Според музикалните историци, тези инструменти могат да възпроизведат всичките 7 тона от съвр.народни песни и традиционната китайска музика. Такива инструменти са били открити и сред находки от пре-шанския древнокитайски период. Това показва че представителите на културата Сиба са оказали голямо внимание върху музикалната култура на Централна и Източна Азия.

Друг интересен предмет открит при погребенията на носителети на културата Сиба е един специфичен вид раковина, откривана и в цял Китай, от Кантон на юг

до Ляонин на север. Тези раковини се откриват поставени или в устата на починалия, или в придружаващия ритуален съд, което показва че в най-древни времена, вероятно са играли роля на пари.

За занимаващите се с история на изкуството са интересни и художествените представи на културата Сиба. Сред погребенията се срещат реалистично изработени скулпторки на овца, кучешки глави, цветни картини на коне и кучета. (Gansusheng 1979: 143) За съжаление фотографиите на тези обекти ми бяха недостъпни за да ги приложа към тази публикация.

б) Заключение

Разбира се само с една публикация не може да се изчерпи изследването на културата Сиба. Необходим е и снимков материал който да илюстрира намерените находки. Така че тази публикация показва само една твърде обща картина.

Традиционно от времената на първите китайски писмени източници, Гансуйският коридор се разглежда като принадлежащ на племената Хунну. Но археологията ни предлага твърде интересна картина на доисторическа Гансу. Оказва се че към средата на 2 хил.пр.н.е. Гансуйският коридор е обитаван от племена носители на висока за времето си материална култура, и твърде различна от културите на пракитайското население на Централната равнина.

На второ място трябва да кажем че културите от Гансуйският коридор вземат основна роля в осъществяването на древните доисторически търговски и културни връзки между запада и изтока, предшествващи с хилядолетия Великия копринен път, но също така свързват и севера с юга.

Бележки

An Zhimin 1956. "Gansu yuangu wenhua jiqi youguan de jige wenti". Kaogu tongxun (1956, no. 6), 9-19.

--. 1959. "Gansu Shandan Sibatan xinshiqi shidai yizhiu Kaogu xuebao (1959, no. 3), 7-16.

--. 1981. "Zhongguo zaoqi tongqi de jige wenti". Kaogu xuebao 62 (1981, no. 3), 269-284.

--. 1993. "Shilun Zhongguo de zaoqi tongqi" Kaogu 315 (1993, no. 12), 1110-1119.

--. 1998. "Cultural Complexes of the Bronze Age in the Tarim Basin and Its Surrounding Areas". In Victor H. Mair, ed., *The Bronze Age and Early Iron Age Peoples of Eastern Central Asia*, Vol 1, pp. 45-62. Washington: Institute for the Study of Man Inc. in collaboration with The University of Pennsylvania Museum Publications.

Andersson, J. G. 1925. *Preliminary Report on Archaeological Research in Kansu*. Peking (Beijing): The Geological Survey of China.

Barnard, Noel 1993. "Thoughts on the Emergence of Metallurgy in Pre-Shang and Early Shang China, and a Technical Appraisal of Relevant Bronze Artifacts of the Time. *Bulletin of the Metals Museum* 19, 3-48. Beijing gangtie xueyuan yejinsbi zu l. 1981. *Zhongguo zaoqi tongqi de chubu yanjiu*, Kaogu xuebao 62 (1981, no. 3), 287-301.

Black, Davidson. 1925. "The Prehistoric Kansu Race," in I. G. Andersson, Preliminary Report on Archaeological Research in Kansu, pp. 52-56. Peking (Beijing): The Geological Survey of China.

Bunker, Emma C. 1993. "Gold in the Ancient Chinese World: A Cultural Puzzle." *Artibus Asiae* 53, 27-50.

---. 1994. "The Metallurgy of Personal Adornment," in Julia M. White and Emma C. Bunker, *Adornment for Eternity: Status and Rank in Chinese Ornament*, pp. 31-54. Denver: Denver Art Museum in association with the Woods Publishing Company.

---. 1998. "Cultural Diversity in the Tarim Basin Vicinity and Its Impact on Ancient Chinese Culture," in Victor H. Mair, ed., *The Bronze Age and Early Iron Age Peoples of Eastern Central Asia*, Vol. 2, pp. 604-618.

DeWoskin, Kenneth. 1988. "The Chinese xun: Globular Flutes from the Neolithic to the Bronze Age, 6000-1000 B.C.," in Ellen Hickman and David W. Hughes, eds., *The Archaeology of Early Music Cultures: Third International Meeting of the ICTM Study Group on Music Archaeology*, pp. 249-264. Bonn: Verlag für systematische Musikwissenschaft GmbH.

Fitzgerald-Huber, Louisa G. 1995. "Ilqijia and Erlitou: The Questions of Contacts with Distant Cultures." *Early China* 20, 17-67.

Gansusheng bowuguan. 1979. "Gansusheng wenwu kaogu gongzuo sanshi nian" in Wenm bianji wenyuanhui, ed., *Wenwu kaogu gongzuo sanshi nian* pp.139-153. Beijing: Wenwu chubanshe. Gansusheng wenwu kaogu yanjiusuo and Jilin daxue beifang kaogu yanjiushi 1998. *Minle Donghuishan lugu: Siba wenhua mudi de jieshi yu yanjiu*. Beijing: Kexue chubanshe.

Gryamov, Mikhail P. 1969. Trans. by James Hogarth. *The Ancient Civilization of Southern Siberia*. Geneva: Nagel Publishers.

Gu Jiegang. 1980. "Cong guji zhong tansuo woguo de xibu minzu - Qiangzu". *Shehu; kexue zhanxian*. 9 (1980, no. 3), 117-152.

Han Kangxin and Pan Qifeng 1984. "Gudai Zhongguo renzhong chengfen yanjiu". *Kaogu xuebao* 73 (1984, no. 2), 245-263.

Li Shuicheng. 1993. "If Sib a wenhua yanjiu" 1Z9.)(1tif~, in Su Bingqi ms, ed., *Kaoguxue wenhua lun*; 3, pp. 80-121. Beijing: Wenwu chubanshe.

Linduff, Kathryn M 1997. "An Archaeological Overview, If in Emma C. Bunker with Trudy S. Kawami, Kathryn M. Linduff and Wu En, *Ancient Bronzes of the Eastern Eurasian Steppes from the Arthur M Sackler Collections*, pp. 18-98. New York: Arthur M. Sackler Foundation. 1998.

"The Emergence and Demise of Bronze-Producing Cultures Outside the Central Plain of China." In Victor H Mair, ed., *The Bronze Age and Early Iron Age Peoples of Eastern Central Asia*, Vol. 2, pp. 619-643.

Lii Ji ga. 1978. "Cong yuanshi shim shehui dao Yindai de jizhong taoxun tansuo woguo wusheng yinjie de xingcheng niandai" {t. *Wenwu*)(~ 269 (1978, no. 10), 54-61.

"Mei Jianjun and Shell, Colin. 1998. "The Existence of Andronovo Cultural Influence in Xinjiang during the Second Millennium B. C., If unpublished paper.

Pan Qifeng. 1989. "Woguo qingtong shidai jumin renzhong leixing de fenbu he yanbian qushi", in Qingzhu Su

Bingqi kaogu wushiwu nian lunwenji bianjizu., ed., *Qingzhu Su Bingqi kaogu wushiwu nian lunwenji* ~, pp. 294-304. Beijing: Wenwu chubanshe.

Shui Tao 1993. U Xinjiang qingtong shidai zhu wenhua de bijiao. Guoxue yanjiu, 447-490.

Tylecote, R. F. 1992. A History of Metallurgy. London: The Institute of Materials.

Xu Shen W. 1963. Shuowenjiezi. Beijing: Zhonghua shuju.

Van Wenming. 1978. "Gansu caitao de yuanliu" (Wenwu) (1978, no. 10), 62-76.

Zheng Xiaoying 1995. Xibei diqu gudaijumin renzhong chengfen yanjiu shi. Kaogu yu wenwu (1995, no. 3), 86-89.

превод: Ж.Войников